

сучасному суспільстві: глобалізація, конфлікти різного характеру (міжособистісні, міжгрупові, міжетнічні), різні дискримінаційні явища, протиріччя на класовому, політичному та релігійному ґрунті. Отже, необхідність українському суспільству освічених, етичних людей, спроможних до самостійного прийняття відповідальних рішень у ситуаціях вибору, передбачення їх можливих наслідків, мобільних, здібних до співпраці, динамічні тощо підвищує рівень вимог суспільства до діяльності і підготовки професіоналів освітньої сфери не викликає сумніву.

Полікультурна особистість є суб'єктом міжособистісних і суспільних відносин, який може вести діалог із представниками різних культур і відкриває можливості для співпраці та взаєморозуміння. Саме полікультурність особистості є однією з основних професійних характеристик майбутніх педагогічних фахівців, яка дозволяє ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах культурного розмаїття суспільства.

Література:

1. Агадулін Р. Р. Поликультурная профессиональная компетентность современного учителя / Р. Р. Агадулин [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2003_5_1/doc_pdf/agadulina.pdf.
2. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / М. М. Бахтин. — М., 1999. — 218 с.
3. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / О. А. Грива. — К., 2008. — 34 с.
4. Дубасенюк О. А. Підготовка майбутніх учителів до толерантної взаємодії в умовах полікультурного середовища [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2118/2/6.pdf>.
5. Макеев В. В. Поликультурное образование — актуальная проблема современной школы / В. В. Макеев, З. А. Малькова, Л. Л. Супрунова // Педагогика. — 1999. — № 4. — С. 3-10.
6. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Якса. — К., 2009. — 46 с.

СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

УДК: 378.04:81'255.2:6-057.4 (045)

Семигінівська Т.Г.

У статті визначено та обґрунтовано структурно-компонентні складові етичної компетенції перекладача авіаційної галузі.

Ключові слова: етичні компетенції, професійна етика перекладача авіаційної галузі, етичні норми, категорії етики.

В статье определены и обоснованы структурно-компонентные составляющие этических компетенций переводчика авиационной отрасли.

Ключевые слова: этические компетенции, профессиональная этика переводчика авиационной отрасли, этические нормы, категории этики.

Structural and component constituents of a translator/interpreter of the aviation branch are defined and justified in the article.

Keywords: ethical competencies, professional ethics of the aviation branch translator/interpreter, ethical norms, ethics categories.

Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, що відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюючи її випереджальний характер. Суспільство стає дедалі більш людиноцентристським. Отже, індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов є, з одного боку, показником прогресу, а з іншого — головною передумовою подальшого розвитку суспільства, де моральне відродження і духовне вдосконалення людини — мета і засіб прогресивного розвитку українського суспільства та людства в цілому. Виходячи з того, що робота перекладача пов'язана з правом впливати на життя людей, за мету ставимо підготувати перекладачів-професіоналів з високими моральними якостями, які несуть соціальну і професійну відповідальність за результати своєї праці.

Аналіз матеріалів з теми дослідження свідчить, що мало уваги приділяється питанням професійної моралі суб'єктів перекладацької діяльності і зовсім не досліджений процес її формування у майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Окремі аспекти професійної етики перекладача знайшли своє відображення як в роботах вітчизняних (І. С. Алексеева, В. Н. Комісаров, К. Р. Міньяр-Белоручев, П. Р. Палажченко, А. П. Чужакін), так і зарубіжних дослідників (К. Гердінг-Салас, П. Ньюмарк, Д. Робінзон). У науковому знанні ще не виявлена сутність та компонентно-структурний аналіз етичних компетенцій перекладача авіаційної галузі, що робить цю проблематику актуальною.

Діяльність перекладача суспільно зумовлена і тому виключає прагматичні цілі. Це вид альтруїстичної діяльності, винагородою за яке є людська вдячність. За А. П. Чужакіним та П. Р. Палажченком, одним з правил професійної етики перекладача є таке положення: «слід надавати конкретну допомогу, коли вона потрібна тим, які недостатньо орієнтовані у ситуації, особливо за кордоном, навіть у поза робочий час і без додаткової оплати» [6, 13-14].

У нашому дослідженні духовний розвиток перекладача означає усвідомлення ним свого високого призначення у житті, виявлення відповідальності перед теперішніми та майбутніми поколіннями, розуміння складності природи світостворення і постійне прагнення до морального вдосконалення. Мірою духовного розвитку перекладача може бути ступінь його відповідальності за свій фізичний, психічний та соціальний розвиток, за своє життя та життя інших людей.

Однією із форм духовного життя є мораль, що регулює поведінку людини у всіх без винятку сферах її суспільної діяльності. Духовна і моральна сфери людини нерозривно пов'язані. Морально-духовна культура особистості вклю-

чає такі духовні основи як: добро, істина, любов, свобода, творчість і краса [3, 1]. Крім того, основу морально-духовної культури складають гуманність, прагнення до злагодності, толерантність, співпереживання, милосердя, альтруїзм. Мірилом моральних цінностей та проекцією духовності в індивідуальну свідомість є совість, як найважливіша моральна якість.

Моральність – це форма взаємин особистості з іншими людьми. Духовність – це постійний розвиток душі, коли високі моральні норми стають природним станом людини [5, 4].

Моральність є предметом вивчення філософської науки етики. Одним із розділів прикладної етики є професійна етика, що покликана описати й обґрунтувати особливості моралі різних професійних груп, виходячи із специфіки їхньої діяльності.

Аналіз спеціальної літератури [1; 2; 3; 4; 6; 8 та ін.] виявив одноставний погляд на визначення поняття «професійна етика». *Професійна етика* – це сукупність норм та правил, що регулюють поведінку спеціаліста на основі загальнолюдських моральних цінностей, з урахуванням особливостей його професійної діяльності та конкретної ситуації. Це моральні закони та принципи професійної поведінки спеціаліста, його кодексу честі, виконання якого є питанням совісті людини. Загальна етика вивчає моральні цінності, а професійна – їхнє функціонування у конкретних умовах.

Іноземні науковці зазначають, що, по-перше, професійна етика визначає природу професії [8, 28], по-друге, вона виступає мірилом професійної надійності [7, 162] і, по-третє, у суспільстві поширена думка про кризу професійної етики, оскільки спеціалісти не в змозі надавати соціальні послуги, що відповідають соціальним цінностям [8, 30].

Поняття «професійна етика» складається з понять «професія» та «етика». Професія – це заняття, що регулюється через систематичне, офіційне навчання; вимагає технічних та спеціальних знань та прийняття основних етичних обов'язків; орієнтоване на надання послуг [7, 164]. Етика вивчає людську поведінку і визначає дозволене та недозволене в ній.

Термін «професійна етика» вживається у трьох різних, але взаємопов'язаних значеннях. Найчастіше цей термін вживається на позначення етики всіх професій. Згідно з цим розумінням всі професії мають подібні етичні норми та обов'язки, що вимагають особистісної та професійної цілісності спеціаліста, чесності, надання підтримки іншим людям, поваги демократичних процесів. При другому розумінні професійної етики увага концентрується на певній професії та виділенні нормативних характеристик, властивих лише цій професії. Третє значення терміна вживається при аналізі тих етичних норм, що виявляє спеціаліст, та розгляді їхньої доцільності для певної професії. Відтак, професійна етика вивчає цінності, обов'язки, види відповідальності, що керують поведінкою спеціаліста.

Кожна професійна група має свої етичні обов'язки та норми, розробка яких є неодмінною умовою підвищення професіоналізації діяльності. Професійні етики знаходять відображення у кодексах спеціаліста. Свої етичні кодекси мають передусім ті професії, представники яких тісно пов'язані у своїй діяльності з іншими людьми. Вони стають неодмінним компонентом професійної компетентності спеціаліста [5; 2; 7 та ін.].

Завдання професійної етики полягає в тому, щоб вивчити складовий процес віддзеркалення професійних стосунків у моральній свідомості, у морально-професійних нормах, провести чітку межу між морально-професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити суспільні завдання, цілі професії і їх значущість у соціальному прогресі, саме цим сприяючи їх успішному виконанню. Важливим предметом вивчення професійної етики є моральні якості спеціаліста, що забезпечують найкраще виконання професійного обов'язку [2, 137].

Загальні етичні норми визначаються професійними стосунками, в які потрапляє спеціаліст. У залежності від їхніх видів виділяють типові ситуації професійної діяльності, до якої людина залучається зі своїм суб'єктивним світом почуттів, переживань, прагнень, переконань, моральних оцінок. До системи професійно-моральних стосунків відносять: а) ставлення спеціаліста до об'єкта своєї праці; б) стосунки спеціаліста з колегами; в) ставлення спеціаліста до суспільства. На цій підставі в етиці перекладача можна виділити стосунки: перекладач-замовник, перекладач-перекладач, перекладач-організація.

На базі професійних стосунків розробляють специфічні моральні норми та принципи того чи іншого спеціаліста. Етичний кодекс перекладача традиційно включає принципи конфіденційності, точності, нейтральності тощо. Розробка професійної етики певного виду діяльності є ознакою її гуманізації, адже етичні норми та принципи покликані забезпечити моральний характер професійних взаємовідносин. Професійна етика сприяє виробленню у працівника здатності до максимальної моральної орієнтації.

Основою складання загальних та специфічних принципів і норм професійної етики слугують такі поняття моральної свідомості, як: «добро», «справедливість», «обов'язок», «відповідальність», «совість», «гідність і честь», «гуманізм», що відображають найсуттєвіші елементи моралі. Розкриємо кожне з цих понять.

Добро – категорія етики, яка об'єднує все, що має позитивне моральне значення. До позитивних моральних якостей входять чесність, гуманність, мужність, безкорисливість, вірність тощо.

Справедливість у загальному розумінні виходить із визнання рівності між всіма людьми. У професійній етиці перекладача ця категорія знаходить вираження у принципі толерантності до учасників комунікації.

Обов'язок – одна із основних категорій етики, що означає ставлення особистості до суспільства і перетворення загальних вимог моральності на особисте завдання. Це сукупність моральних зобов'язань перед суспільством та окремими його членами. Найголовнішим обов'язком перекладача, враховуючи суспільне призначення його професії, є успішне виконання своїх функцій посередника у спілкуванні між людьми відмінних мов і культур.

Відповідальність – усвідомлення особистістю відповідності результатів своїх дій поставленим цілям, змісту прийнятих у суспільстві моральних норм. Якщо ця відповідність дотримується, то у людини з'являється відчуття виконаного обов'язку. В етиці перекладача відповідальність є чи не найцентральнішим поняттям моральної свідомості. Адже перекладач «несе повну відповідальність за якість своєї роботи, за моральний і матеріальний збиток, котрий може ста-

ти результатом його несумлінності» [4, 335]. Таким чином, перекладацька діяльність пов'язана з правовою та моральною відповідальністю спеціаліста.

Совість – суб'єктивне усвідомлення особистістю свого обов'язку і відповідальності перед суспільством і самим собою. Вона характеризує здатність індивіда здійснювати моральний самоконтроль. Дотримання самих принципів професійної етики є питанням совісті людини.

Гідність – категорія етики, яка означає особливе моральне ставлення особистості до самої себе і ставлення до неї з боку суспільства; це форма самоствердження людини. Розуміння *честі* людини пов'язується з її моральними заслугами, соціальним станом та родом діяльності. Честь змушує спеціаліста дбати про власну репутацію та престиж своєї професії.

Гуманізм – принцип світобачення, в тому числі моральності, що означає визнання людини найвищою цінністю, віру в людину, її здатність до самовдосконалення, вимогу свободи і захисту достоїнства особистості, ідею про право людини на щастя, про те, що задоволення потреб та інтересів особистості має бути кінцевою метою суспільства.

Перелічені категорії етики одночасно репрезентують найвищий рівень духовних цінностей, що виконують своє призначення за наявності у людини позитивних моральних якостей, або чеснот: альтруїзму, співчуття, милосердя, мужності, віри, вимогливості, мудрості, чесності, чутливості, стриманості, самокритичності і таке ін.

Для перекладацької діяльності справедливі всі основні поняття моральної свідомості, однак окремі з них відображають такі аспекти перекладацьких бачень, діяльності та ставлень, що дозволяють виділити перекладацьку етику у відносно самостійний розділ професійної етики. Серед цих етичних категорій – професійний перекладацький обов'язок, кодекс честі перекладача, професійна відповідальність, надійність.

Підкреслимо, що професійна етика передбачає дотримання, у першу чергу, загальнолюдських моральних норм і принципів, що розкриваються через поняття моральної свідомості. Загальнолюдські моральні цінності слугують основою для формування специфічних професійно-моральних якостей. Так з'являються специфічні норми поведінки для певних видів професійної діяльності. Вони називаються професійними кодексами.

Виникнення і розвиток таких кодексів є однією з ліній морального прогресу людства, оскільки вони відображають зростання цінності особистості і затверджують гуманність у міжособистісних стосунках. Так, наприклад, перекладацька етика висуває до перекладача авіаційної галузі як робітника сфери обслуговування особливі вимоги до культури спілкування, конфіденційності, пунктуальності, толерантності.

Професія перекладача загалом, та авіаційної галузі зокрема, відноситься до тих видів діяльності, наслідки та процеси якої можуть впливати на життя та долі людей. Тому потрібно, щоб питання професійної етики посіли належне місце у системі фахової підготовки майбутніх перекладачів. Враховуючи гуманістичну орієнтацію професії перекладача, підсилюються її моральні чинники, що обумовлює потребу у розробці власного морального кодексу.

Моральний кодекс є однією з особливостей професійної етики, до якої також входять вищі моральні цінності, серед яких виділяють професійний обо-

в'язок та відповідальність [5, 7-10], при цьому моральний кодекс відноситься до спеціально-професійних норм та цінностей.

Критерієм для виділення принципів професійної етики слугує система стосунків, в які потрапляє перекладач під час своєї професійної діяльності. Етика міжособистісних стосунків базується на категорії обов'язку — ставленні особистості до суспільства та окремих її членів.

Підсумовуємо, що професійна етика розглядає три види обов'язку спеціаліста: по відношенню до інших осіб, себе та структури, в якій він працює. По відношенню до учасників комунікації перекладач повинен дотримуватися таких принципів: виконувати правила усного спілкування, поважати свободу особистості клієнта і не ображати його гідності. Крім того, перекладач повинен виявляти толерантність, зберігати конфіденційність, ставитися відповідально до своїх обов'язків. Ставлення перекладача до інших осіб включає й систему стосунків «перекладач-перекладач». Моральним обов'язком перекладача є принцип солідарності із своїми колегами, що включає як надання практичної допомоги у вигляді консультацій, так і підтримку у пошуку замовників. Некоректне ставлення до своїх колег може призводити до конфліктів та небажаних наслідків.

Щодо професійних обов'язків перед самим собою, то тут діють такі етичні принципи: самокритичність (перекладач заявляє про свої помилки і виправляє їх); самоосвіта (перекладач постійно підвищує свій професійний рівень); принциповість (перекладач відмовляється перекладати за наявності чинників, що суперечать його моральним переконанням); підтримка власного фізичного та психологічного здоров'я.

І, нарешті, стосовно організації-роботодавця перекладач повинен: виконувати внутрішні правила та розпорядок; сприяти підвищенню високопрофесійного та високоморального іміджу фірми.

На нашу думку, специфіка перекладацької діяльності в авіаційній галузі диктує виділення ще одного виду ставлень — це ставлення перекладача до предмету своєї праці, тобто тексту, який може бути представлений у письмовій або усній формі. У цьому контексті від перекладача вимагається увага, ретельність до вихідного тексту, а також точність і повнота у процесі створення тексту перекладу.

Перелічені види ставлень з принципами є професійними обов'язками перекладача, нехтування якими становить небезпеку для оточуючих, завдає шкоди суспільству і може врешті-решт призвести до деградації самої особистості.

Дотримання етичних норм у ситуації перекладу суттєво впливає на його результат. Оскільки усний переклад — це робота у прямому контакті з людьми, від перекладача передусім вимагається дотримання норм етики ділового спілкування. Це означає, що перекладач повинен у повній мірі володіти вмінням поводити себе, бути вихованою людиною, тобто відчувати та виявляти повагу до інших людей. Письмовий перекладач чесно, повно та точно передає зміст інформації, виявляючи вищий ступінь сумлінності у ставленні до своєї роботи.

За А.П. Чужакіним та П.Р. Палажченком [6, 13-14], до основних правил професійної етики перекладача входять: нерозголошення інформації,

носієм якої стаєш; встановлення довірчих стосунків з клієнтами; стриманість, коректність, ввічливість, охайність, пунктуальність; утримання від власних думок, збереження всіх частин інформації; за необхідності, пояснення партнерам з переговорів особливостей національного менталітету; надання мовної допомоги всім, хто її потребує; підвищення власної кваліфікації; обмін досвідом та знаннями з колегами; дотримання корпоративної солідарності, підвищення престижу своєї професії.

Перелічені правила професійної етики перекладача вимагають детального наукового аналізу, який дозволив би створити чітку структуру морального кодексу перекладача, розмежувавши принципи та морально-особистісні якості, що потрібні для їхнього виконання. Застосувавши логічний аналіз, на основі виділених А.П. Чужакіним та П.Р. Палажченком правил морального кодексу перекладача, ми пропонуємо виділити такі професійно-значущі компоненти професійної етики перекладача авіаційної галузі: конфіденційність, етикет, об'єктивність, корпоративна солідарність, колегіальність, самовдосконалення. Ці принципи реалізуються через низку морально-особистісних якостей: чесність, коректність, ввічливість, відповідальність, пунктуальність, стриманість, охайність, чуйність, щедрість тощо.

Слушне зауваження з приводу професійної етики перекладача робить І.С. Алексєєва [1, 16-17], зауважуючи, що уявлення про моральний кодекс перекладача у світовій практиці давно вже склалося. Відповідно до цього кодексу перекладач: є транслятором інформації; виявляє повагу до тексту; завжди прагне передати інваріант вихідного тексту; при наділенні його дипломатичними повноваженнями має право відійти від точності вихідного тексту, але не зобов'язаний захищати інтереси жодної зі сторін; не має право втручатися у стосунки сторін та висловлювати власних думок щодо змісту тексту; зобов'язаний зберігати конфіденційність стосовно змісту матеріалу, що перекладений ним; несе відповідальність за якість перекладу.

Крім того, до переліченого І.С. Алексєєва включає вимоги ситуативної поведінки, тобто дотримання правил пристойності. Додається сюди також ще один важливий пункт — догляд за власним фізичним та психологічним здоров'ям, адже лише за умови відсутності зовнішніх та внутрішніх подразників може бути досягнутий високий рівень надійності перекладача як транслятора інформації.

Від письмового перекладача професійна етика вимагає дотримання правил підходу до складу тексту і правил його оформлення. Етика поводження з текстом приписує перекладати з іноземної мови або — рідше — іноземною мовою всі мовні одиниці оригінального тексту. Дві вимоги до оформлення тексту є обов'язковими: передача графічної інформації, що супроводжує вербальну, та вказування сторінок оригіналу.

Як ми бачимо, етичний кодекс перекладача носить інструктивний характер і приписує те, що можна робити і чого не можна. На основі цих правил можна вивести конкретні науково обґрунтовані принципи, що складатимуть зміст етичних знань, вмінь, навичок та особистих якостей і увійдуть до етичної компетенції перекладача.

Зіставивши пункти професійної етики перекладача за І.С. Алексєєвою та за А.П. Чужакіним і П.Р. Палажченком, ми виділили центральні принципи,

що будуть внесені до етичної компетенції спеціаліста авіаційної галузі в якості її компонентів. Це, насамперед, обов'язок перекладача зберігати *конфіденційність* інформації, носієм якої він стає. Вищезгадані теоретики вказують також на важливість *нейтральності* перекладача до тексту. Дотримання правил пристойності, про які згадують дослідники, коректність, ввічливість, охайність, пунктуальність тощо передбачає володіння *етикетом*.

Прагнення перекладача до вдосконалення всіх професійних компетенцій також є частиною його етичної діяльності. Це такі базові компетенції, як соціокультурна, що виявляється у повазі та толерантності до учасників комунікації; мовна, що передбачає постійне опановування специфічною термінологією; предметна (фонові), до якої входить ознайомлення перекладача з найважливішими поняттями певної галузі науки і техніки. Опанування переліченими компетенціями ми реалізується за умови безперервного інтелектуального та фізичного *самовдосконалення* перекладача.

Повага до тексту оригіналу, його відповідне оформлення, передача всіх частин інформації, усвідомлення перекладачем відповідальності за якість своєї роботи зумовлюють *повноту та точність* перекладу. До перелічених принципів професійної етики перекладача включимо й принцип солідарності з колегами, або *колегіальність*.

Перелік використаних джерел:

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика : учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И.С. Алексеева. — СПб. : Издательство «Союз», 2004. — 288 с.
2. Занина Л.В., Меньшикова Н.П. Основы педагогического мастерства. / Л.В. Занина, Н.П. Меньшикова. — Ростов н/Дону : Феникс, 2003. — 288 с.
3. Йордакі Н.А. Методологічні засади виховання духовності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Н.А. Йордакі. — Харків, 2003. — 16 с.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : учебное пособие / В.Н. Комиссаров. — М. : ЭТС, 2002. — 424 с.
5. Мишаткина Т.В. Педагогическая этика : учеб. пособие / Серия «Высшее образование». — Ростов н/Д: Феникс; — Мн. : ТетраСистемс, 2004. — 304 с.
6. Чужакин А.П., Палажченко П.Р. Мир перевода или вечный поиск взаимопонимания / А.П. Чужакин, П.Р. Палажченко. — М. : Валент, 1999. — 192 с.
7. Bowman J. The professional edge. In E.M. Berman, J.P. Wesy, & S.J. Bonczek (Eds) / J. Bowman. — Washington D.C. : International City/County Management Association, 1998. — P. 159-164.
8. McDowell B. Ethics and excuses : The crisis in Professional responsibility. — Westport, CT : Quorum Books, 2000. — P.22-32.

САМОПРЕЗЕНТАЦИЯ И ИМИДЖ КАК КОММУНИКАТИВНЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЕДЕНИЯ

УДК 159.923

Копоненко А. О.

У статті розглянуті основні самопрезентаційні стратегії і іміджева поведінка в міжособистісному спілкуванні, виділені і про-